

Philosophy of Education: Philosophical Perspectives

Asadullah Khadivi¹ | Rasoul Namvar² | Esmail Soleymanzadeh³

1. Corresponding Author, Assistant Professor of Educational Sciences Department, Farhangian University, Tabriz, Iran. E-mail: khadivia@gmail.com
2. MA in Educational Management, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. E-mail: ramvar@gmail.com
3. MA in Persian language and literature, Khoy Branch, Islamic Azad University, Khoy, Iran. E-mail: esmaelsoleymanzadeh@yahoo.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 29 August 2022

Received in revised 23
September 2022

Accepted 30 September 2022

Published online 20 November
2022

In this article, we try to have a general philosophical view on the philosophy of education and training. The great teachers of education and training have spoken a lot about education and training and its stages. According to them, the only way to reach human perfection is through education. Although education is a necessary condition for the perfection of man, it is difficult to achieve. Education has great value in life and requires a long time and flexibility. The formation of human personality depends on the way of education. With proper education, a person can walk the path of perfection, and if the education and training of a person is neglected, he will be reduced to the level of an animal. Individual and group work is needed to solve education issues. In addition, using the experiences of the predecessors and the opinions and views and philosophical perspectives of new teachers in this field can be a way forward. The complexity of life in today's era is such that the need to be familiar with the latest theoretical perspectives, both in educational sciences and in philosophy, is an unavoidable necessity. Therefore, in this article, we try to emphasize this issue more.

Keywords:

education, philosophy,
philosophical views, teacher
and student

Cite this article: khadivi, Asadullah; Namvar, Rasoul; Soleymanzadeh, Esmail. (2022). Philosophy of Education: Philosophical perspectives. *Journal of Philosophical Investigations*, 16 (40), 196-207. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.53612.3371>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.53612.3371>

Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

Philosophy is necessary for education. Apart from the cases that it considers, philosophy also considers the basic assumptions of other fields of knowledge. When the attention of philosophy is directed to science, it is called philosophy of science. When it examines the basic concepts of law, it is called the philosophy of law, and when it examines education, it is called the philosophy of education. Just like philosophy, which tries to find out reality by explaining it in the most general and regular way as a whole. Therefore, the philosophy of education also aims to understand education and training in its entirety and interpret it through general concepts that will guide us in choosing educational goals and policies. Just as general philosophy harmonizes the findings of various sciences, the philosophy of education and training also deals with the interpretation of these findings in terms of their effect on the education and training of humans. Scientific theories do not directly contain educational topics, and without a previous review from a philosophical point of view, it is not possible to use them in education. The philosophy of education is dependent on the general or formal philosophy to the extent that issues related to education have general philosophical characteristics. We cannot examine the existing policies of education or propose new policies without considering the general issues of philosophy. Those issues are: a) the nature of a good life that education aims to achieve. b) The nature of human existence, because we educate and educate humans. c) The nature of society, because education is a social process. d) The nature of reality that all knowledge seeks to penetrate into its territory. Therefore, the philosophy of education, in addition to other things, includes the application of formal philosophy in the field of education.

Philosophy as a field that discusses existence, human knowledge and values, with education and training, which is an independent field and deals with teachers, students, teaching materials, teaching tools, teaching methods, management and organization and program. It is connecting. In order for the teacher to be able to connect these two disciplines together, he must have sufficient knowledge in philosophy and be familiar with philosophical opinions about the nature of the world, the basis of knowledge, and the foundations of values. In this case, the teacher can discuss what philosophers have said about the world and man while teaching different scientific disciplines. Likewise, in the process of acquiring information and learning scientific opinions, the teacher may discuss the basis of knowledge and how it is formed and created.

In this connection, it should be said that valorology includes the science of ethics and moral values. Topics that people think should be emphasized in schools, such as good citizen, honor, integrity, right and healthy human relations, are all taught in schools. Of course, these characteristics are not always learned directly, but also come from the learner's own desire or mental activity, because often students learn ethics from who is the teacher? They learn from what the teacher teaches in the classroom. From what has been said, it can be concluded that every teacher needs to decide in the following cases: A- What to teach? | B- Why teach it? C- What methods to use in education? D- What kind of learning activities are required in each lesson? E- When should learning be done through group or individual activity? F- What techniques should he use to evaluate this learning? The teacher's answers to these questions are based on his beliefs about people, the world, how the students learn, how the students think and how their values are, on the other

hand, the teacher's decision about how to manage the class and how to evaluate the students' learning, including two It is: the teacher's philosophy of life and the teacher's philosophy of education. Teaching without having and developing a personal philosophy of education is like building a house on sand instead of a solid foundation, or traveling without a road map.

According to what we briefly mentioned, we must say about education and training and its philosophy that the teacher must first have his own philosophy for teaching in the class and a philosophical view will help him to be able to succeed in educating students. The reason for this work is that the philosophical approaches, whether realistic or idealistic, change the way students view science and philosophy and the world in general, and if the role of philosophy and philosophical thinking in the analysis of educational issues in education and training is said by the teacher Students can have a holistic view of the problem and even have a holistic view of their lives. On the other hand, philosophy is closely related to values in education and training, and as we said, the content of education and training can be defined as a set of values.

رویکرد نظری به فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

اسدالله خدیوی^۱ | رسول نامور^۲ | اسماعیل سلیمان‌زاده^۳

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تبریز، ایران. رایانامه: khadivia@gmail.com
۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. رایانامه: ramvar@gmail.com
۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، واحد خوی، دانشگاه آزاد اسلامی، خوی، ایران. رایانامه: esmaelsoleymanzadeh@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

در این مقاله سعی داریم به فلسفه تعلیم و تربیت نگاهی فلسفی کلی داشته باشیم. درباره تعلیم و تربیت و مراحل آن مربیان بزرگ تعلیم و تربیت سخن فراوان گفته‌اند. به تعبیر آنان تنها راه رسیدن به کمال انسان در سایه تعلیم و تربیت میسر است. با اینکه تعلیم و تربیت شرط لازم جهت به کمال رسیدن انسان است اما تحقق آن سخت و دشوار است. تعلیم و تربیت در زندگی دارای ارزش فراوان است و نیازمند زمان طولانی و انعطاف‌پذیری است. شکل‌گیری شخصیت انسان به چگونگی تعلیم و تربیت بستگی دارد. با تربیت مناسب انسان راه کمال را طی می‌کند و اگر تعلیم و تربیت فرد مورد غفلت قرار گیرد تا پایین‌تر از حیوان تنزل می‌یابد. برای حل مسائل تعلیم و تربیت نیاز به کار فردی و گروهی است. علاوه بر این، استفاده از تجربیات پیشینیان و نظرات و دیدگاه‌ها و چشم‌اندازهای فلسفی مربیان جدید در این زمینه می‌تواند راه‌گشا باشد. پیچیدگی زندگی در عصر حاضر در حدی است که نیاز به آشنایی به آشنایی با جدیدترین دیدگاه‌های نظری چه در علوم تربیتی چه در فلسفه ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. از این رو در این مقاله سعی می‌کنیم این موضوع را بیشتر مورد تأکید قرار دهیم.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۲۹

کلیدواژه‌ها:

تعلیم و تربیت، فلسفه، دیدگاه‌های فلسفی، معلم و شاگرد.

استناد: خدیوی، اسدالله؛ نامور، رسول؛ سلیمان‌زاده، اسماعیل. (۱۴۰۱). رویکرد نظری به فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی. پژوهش‌های فلسفی، ۱۶ (۴۰): ۲۰۷-۱۹۶. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.53612.3371>.

© نویسنندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

در زبان‌های زنده دنیا تنها یک کلمه *Education* به جای هر دو مفهوم تعلیم و تربیت به کار می‌رود؛ اما در زبان فارسی تعلیم و تربیت یا آموزش و پرورش از دو کلمه تشکیل شده که به ظاهر دو معنی را القاء می‌کند. مقصود از تعلیم، آموزش دادن است و منظور از تربیت، پروراندن، بار آوردن، به ترقی و کمال رسانیدن و بالا بردن و برتری دادن است. از اینرو، برای آشنایی بیشتر با مفهوم تعلیم و تربیت شایسته است تعاریفی را که نشان دهنده دیدگاه‌های دانشمندان و صاحب‌نظران مختلف است، از نظر بگذرانیم. مونتنی فیلسوف فرانسوی قرن شانزدهم می‌گوید:

«تعلیم و تربیت تنها توجه به محفوظات نیست، زیرا این امر کودک را برای زندگی آماده نمی‌سازد، بلکه هدف تعلیم و تربیت عبارت است از هنر سازندگی انسانها که برای زندگی مفید و مؤثر بار آیند» (برکت، ۱۳۹۴: ۹).

هربارت فیلسوف آلمانی اوایل قرن ۱۹ می‌گوید:

«تعلیم و تربیت عبارت است از مراقبت از کودک و تعلیم معلوماتی که او را صاحب هنر و مهارت و فضیلت و تقوا نماید و این تعلیمات باید دستیابی به کمال شخصیت یعنی اعتدال و هماهنگی جسم و روح را فراهم سازد» (برکت، ۱۳۹۴: ۱۱).

یک متفکر اسلامی درباره تعلیم و تربیت می‌گوید:

«تعلیم و تربیت عبارت است از شناخت خدا، آموختن قرآن، آماده شدن برای زندگی شایسته، کسب اخلاق نیکو و کسب هنر و دانش» (برکت، ۱۳۹۴: ۷).

افلاطون نیز تعلیم و تربیت را به عنوان استخراج یا آشکار کردن آگاهی فراگیرنده از حقایق تعریف می‌کند. جان دیویی نیز مفهوم تعلیم و تربیت را چنین بیان می‌دارد:

«دوباره ساختن یا دوباره سازمان دادن تجربه به منظور اینکه معنای تجربه گسترش پیدا کند و برای هدایت و کنترل تجربیات بعدی فرد را بهتر قادر سازد» (شریعتمداری، ۱۳۹۴: ۹۱).

چرا بشر به تربیت نیاز مند است؟

یک فیلسوف اسلامی (غزالی) درباره اهمیت تعلیم و تربیت می‌گوید:

«اگر دانشمندان و معلمین نمی‌بودند، مردم همچون چهارپایان زیست می‌کردند، یعنی مردم در سایه تعلیم، از مرحله حیوانی به مقام انسانی ارتقا می‌یابند» (حجتی، ۱۳۸۵: ۱۱۸).

غزالی در ادامه معتقد است:

«همانطور که انسان در کسب مال و حفظ آن دارای چهار حالت است، در تعلیم و تعلم و حفظ علم همین گونه است. صاحب مال در حالت اول کسب مال می‌نماید و در حالت دیگر، مال را ذخیره می‌کند تا از سؤال بی‌نیاز گردد. در حالت سوم آن را به خود انفاق می‌کند و از آن بهره‌مند می‌گردد و در حالت چهارم مال را به دیگران بذل می‌کند و این حالت، حالت وجود و سخا است. همین گونه در کسب علم، یک حالت طلب و کسب کردن آن در انسان دیده می‌شود و حالت تحصیل که او را از سؤال بی‌نیاز می‌کند و حالت دانایی و بهره‌مند شدن از علم و دانش و حالت تعلیم و دانا کردن دیگران که شریف‌ترین حالت یک مرد عالم است» (حجتی، ۱۳۸۵: ۱۱۹).

«آموزش اخلاق نیز از عناصر کلیدی فلسفه تعلیم و تربیت است. بر معلم، لازم و ضروری است شاگردان را از اخلاق زشت و خوی‌های ناستوده و ارتکاب اعمالی که شرعا حرام یا مکروه است حفظ کند و از هر گونه رفتاری که حالات و شخصیت آنها را تباه می‌سازد یا موجب ترک اشتغالات علمی با اشتهاء ادب به دیگران می‌گردد جلوگیری کند. معلم باید مراقب باشد که سخنان بی‌بهره از شاگردان او سر نزنند و از معاشرت آنان با اشخاص نامناسب و امثال این گونه اعمال ناروا جلوگیری نماید. برای پیشگیری از سوء رفتار شاگردان و جلوگیری از ارتکاب خلاف لازم است معلم با ایما و اشاره و کنایه راه‌گشای تربیت اخلاقی شاگردان بوده از تخلف آنها جلوگیری کند. در صورتی که ضرورت ایجاب نکند باید از آشکارگویی و تصریح

به تخلف شاگرد خودداری نماید و همواره از عامل لطف و محبت و مهر و مودت برای ارشاد شاگردان استفاده کند و آنان را به خاطر تخلف و سوءرفتار توبیخ ننماید» (حجتی، ۱۳۸۵: ۱۲۰)

فلسفه تعلیم و تربیت

فلسفه غیر از مواردی که بدانها نظر دارد، مفروضات اساسی دیگر رشته‌های معرفت را نیز مدنظر قرار می‌دهد. هنگامی که توجه فلسفه به علم معطوف می‌شود، آن را فلسفه علم می‌گویند. وقتی که مفاهیم پایه‌ای حقوق را مورد بررسی قرار دهد، عبارت از فلسفه حقوق است، و هنگامی که تربیت را بررسی می‌کند، فلسفه تعلیم و تربیت نامیده می‌شود. درست مانند فلسفه که می‌کوشد واقعیت را از راه تبیین آن به عمومی‌ترین و منظم‌ترین وجه به صورت یک کل دریابد. بنابراین، فلسفه تعلیم و تربیت نیز در صدد است تعلیم و تربیت را در تمامیت خود ادراک کند و آن را به واسطه مفاهیمی کلی که ما را در انتخاب هدف‌ها و سیاست‌های تربیتی راهبر خواهند بود، تعبیر و تفسیر کند. همچنانکه فلسفه عمومی یافته‌های علوم مختلف را هماهنگ می‌سازد، فلسفه تعلیم و تربیت نیز به تعبیر و تفسیر این یافته‌ها از جهت تأثیر آنها در تعلیم و تربیت انسانها می‌پردازد. نظریه‌های علمی مستقیماً حاوی مضامین تربیتی نیستند و بدون بازبینی قبلی از دید فلسفی، امکان کاربرد آنها در تربیت وجود ندارد. فلسفه تعلیم و تربیت تا آن حد به فلسفه عمومی یا صوری وابسته است که مسائل مربوط به تربیت واجد خصیصه کلی فلسفی باشند. ما نمی‌توانیم بدون در نظر گرفتن مسائل کلی فلسفه، سیاست‌های موجود تعلیم و تربیت را مورد بررسی قرار دهیم یا سیاست‌های جدیدی را به جای آنها پیشنهاد کنیم. آن مسائل از این قرارند:

- الف) ماهیت زندگی خوب که قصد تعلیم و تربیت نیل بدان است.
- ب) ماهیت وجود انسان، چرا که انسان را تعلیم و تربیت می‌دهیم.
- ج) ماهیت جامعه، زیرا آموزش و پرورش جریانی اجتماعی است.
- د) ماهیت واقعیت‌نمایی که همه معرفت‌ها در پی نفوذ در قلمرو آن هستند. بنابراین فلسفه تعلیم و تربیت علاوه بر موارد دیگر، مشتمل است بر کاربرد فلسفه صوری در زمینه تربیت.

«فلسفه تعلیم و تربیت نیز مانند فلسفه عمومی نظری، دستوری یا تحلیلی است. فلسفه تعلیم و تربیت را هنگامی نظری می‌نامیم که در جستجوی طرح نظریه‌هایی درباره ماهیت انسان، جامعه و جهان باشد تا بتواند به واسطه آنها داده‌های متعارض پژوهش تربیتی و علوم رفتاری را نظم دهد و تعبیر و تفسیر کند. فلسفه تعلیم و تربیت را وقتی دستوری می‌خوانیم که هدف‌هایی را که تربیت باید تعقیب کند و نیز موارد کلی را که در نیل بدان‌ها باید به کار ببرد، مشخص سازد. فلسفه تعلیم و تربیت را وقتی تحلیلی می‌گوییم که روشنگر گفته‌های نظری و دستوری باشد. به طور خلاصه فلسفه تعلیم و تربیت شاخه‌ای از فلسفه است. به معنای دقیق کلمه علم نیست، اما یک مبحث اساسی از معرفت است که معنای حقیقی همه علوم تربیتی را روشن می‌کند. ویژگی آن نسبت به سایر شعب فلسفه موضوع آن یعنی تعلیم و تربیت و تمایز آن نسبت به سایر مباحث مربوط به این موضوع از جهت هدف خاص و روش‌های متفاوت آن است. در شرایط جدید از فلسفه تعلیم و تربیت انتظار می‌رود که به تلاش‌های خود برای تعیین و تصریح هدف‌های نهایی تربیت با توجه به شرایط و مقتضیات زندگی فردی و جمعی انسان در عصر حاضر ادامه دهد. اعتبار نتایج حاصل از تحقیقات جدید علمی را با توجه به احتیاجات اساسی انسان در اوضاع و احوال فعلی جهان مورد نقد و بررسی مجدد قرار دهد. یافته‌های معتبر علوم مربوط به آدمی را برای افزایش کارایی آنها از نظر تحقق هدف‌های نهایی و اهداف کلی تربیت با یکدیگر تلفیق کند» (شکوهی، ۱۳۹۹: ۱۰۷).

«جان دیویی معتقد است رسالت فلسفه تحول اجتماعی است و این تحول بوسیله آموزش و پرورش صورت می‌گیرد. آموزش و پرورش آزمایشگاه سنجش اندیشه‌های فلسفی است. از این رو فلسفه آموزش و پرورش یکی از شاخه‌های فلسفه نیست بلکه خود فلسفه است» (نقیب‌زاده، ۱۴۰۰: ۱۶۰).

به نظر دیویی تعلیم و تربیت مقدمه‌ای برای ورود به زندگی نیست بلکه خود زندگی است. ارتباط فلسفه با تعلیم و تربیت را به سه صورت زیر می‌توان مجسم ساخت:

«الف) فلسفه به عنوان رشته‌ای که درباره هستی، معرفت آدمی و ارزشها بحث می‌کند با تعلیم و تربیت که رشته‌ای مستقل است و با معلم، شاگرد، مواد درسی، وسایل تعلیماتی، روش تدریس، مدیریت و سازمان و برنامه سرو کار دارد ارتباط پیدا می‌کند. برای اینکه معلم بتواند این دو رشته را با هم مرتبط سازد باید اطلاعات کافی در فلسفه داشته باشد و با آرای فلسفی درباره ماهیت جهان، اساس معرفت و مبانی ارزشها آشنا باشد. در این صورت معلم می‌تواند ضمن تدریس رشته‌های مختلف علمی آنچه را که فیلسوفان درباره جهان و انسان گفته‌اند مورد بحث قرار دهد. همین طور در جریان کسب معلومات و تحصیل آرای علمی ممکن است معلم اساس معرفت و چگونگی تشکیل و پیدایش آن را مورد بحث قرار دهد. در درس اخلاق نیز می‌توان مبانی ارزشها و چگونگی تشکیل قضاوت‌های ارزشی را بررسی نمود.

ب) رابطه فلسفه با تعلیم و تربیت به صورت اجرای روش‌های فلسفی با فعالیت‌های فلسفی در برخورد به مسائل تربیتی ظاهر می‌گردد. در بحث‌های علمی، معلم و شاگرد می‌توانند از روش‌های فلسفی دیالکتیکی، استقرایی، قیاسی یا روش حل مسأله استفاده کنند. روش حل مسأله از لحاظ تربیتی در تقویت فکر شاگردان و معلمان و در فهم مطالب علمی تأثیر فراوان دارد. معلم می‌تواند در هر رشته به جای شرح آنچه در کتاب نوشته شده یا دانشمندان بیان کرده‌اند شاگردان را متوجه مسائل سازد و به آنها کمک کند تا از طریق مشاهده، آزمایش و مطالعه چگونگی پیدایش مباحث و آرا پی‌برده شخصاً متوجه آنها شوند. در مدرسه معلم و شاگرد با کلمات و مفاهیم مختلف، با نظریه‌های علمی، با اعتقادات اخلاقی، با افکار و عقاید متداول در جامعه، با قضاوت‌های تاریخی و امور اجتماعی سروکار دارند، آشنایی با فعالیت‌های فلسفی مثل تحلیل مفاهیم و افکار، ارزیابی نظرات، ارتباط دادن عقاید در یک زمینه منطقی، سیر عقلانی، تفسیر عقاید و چگونگی ارزشها برای معلم و شاگرد مفیدند. اینگونه فعالیتها نه تنها در روشن ساختن مفاهیم و قضاوت‌ها و مبانی آنها به شاگردان کمک می‌کنند، بلکه در ارزیابی عقاید و کوشش برای کشف راههای تازه و تعمیم آرای علمی نیز سودمندند.

ج) «فلسفه» به عنوان «تئوری» و «تعلیم و تربیت» به عنوان «عمل» تلقی می‌شود. از طرف دیگر، فلسفه از لحاظ نظری ما را با جهان و انسان آشنا می‌سازد. آنچه در فلسفه راجع به جهان و هموعان می‌آموزیم در کل شخصیت ما نیز تأثیر می‌گذارد یا به عبارت دیگر مطالعه آرای فلسفی درباره جهان و انسان تمایل و گرایش خاصی در ما بوجود می‌آورد. تقویت این تمایل کار تعلیم و تربیت یا قسمت «عملی» فلسفه را تشکیل می‌دهد. با توجه به این نکته جان دیویی می‌گوید «اگر بخواهیم تعلیم و تربیت را به عنوان جریان تشکیل گرایش‌های اساسی، عقلانی و عاطفی نسبت به طبیعت و هموعان تلقی کنیم، ممکن است فلسفه را به صورت تئوری کلی یا اساس نظری تعلیم و تربیت تعریف نماییم» (شریعتمداری، ۱۳۹۴: ۱۱۲).

به علاوه نکات زیر به ارتباط فلسفه با تعلیم و تربیت مربوط می‌شوند:

- ۱) فلسفه هدفهای نهایی تربیت انسان و روشها را مشخص می‌کند. تربیت همان طور که از سایر علوم کمک می‌گیرد، از فلسفه کمک می‌گیرد.
- ۲) اندیشه‌های بزرگ فلسفی و نتایج آن در تربیت به کار برده می‌شود.

مفهوم ارزش

«عقاید یا مفاهیمی که به آنها بها داده و فعالیت‌های ما را هدایت می‌نمایند، ارزش نامیده می‌شوند. واژه‌های دیگر که در همین راستا به کار می‌روند و همان معنا را دارند، عبارت اند از ملاک‌های قضاوت، اصول راهنمایی کننده، نیروی محرک و عوامل گزینشی، همه این واژه‌ها ما را در انتخاب جایگزینها یاری می‌رسانند. اغلب مردم، تعریف فوق را درباره ارزشها تا حدودی می‌پذیرند یا حداقل آن را رد نمی‌کنند با

این وجود، زمانی که درباره نظام ارزشها صحبت یا مطالبی نوشته می‌شود، بر این باورند که ارزشها باید با رفتارها و الگوهای رفتاری تعدیل گردند» (خلیلی شورینی، ۱۳۸۸: ۱۵۳-۱۵۴).

در واقع تعلیم و تربیت متضمن انتقال چیزهای با ارزش، یا چیزهایی است که یک جامعه بقدری برای آنها ارزش قائل می‌شود که انتقال آن را به نسل‌های آینده مهم و لازم می‌داند. از آنجا که تعلیم و تربیت واسطه انتقال چیزهایی با ارزش است، محتوای تعلیم و تربیت را می‌توان مجموعه‌ای از ارزشها تعریف کرد. از این رو، در بررسی برنامه درسی، یعنی در بررسی محتوای تعلیم و تربیت رسمی که مدرسه به نمایندگی از طرف جامعه منتقل می‌سازد تعلیم و تربیت هم با اعتقادات و هم با واقعیات و نیز با ضوابط و آموزش حرفه‌ای سرو کار دارد.

ارزش‌شناسی، علم اخلاق و ارزشهای اخلاقی را در بر می‌گیرد. عنوان‌هایی که به نظر مردم باید مورد توجه و تأکید مدارس باشند از جمله شهروند خوب، شرافت، درستکاری، روابط درست و سالم انسانی، همگی در مدارس آموخته می‌شوند. البته، این خصایص همیشه مستقیماً آموخته نمی‌شوند بلکه از یادگیری خود خواسته یا فعالیت ذهنی یادگیرنده نیز حاصل می‌شود، زیرا غالباً محصلان، علم اخلاق را از اینکه معلم کیست؟ یاد می‌گیرند تا از چیزی که معلم در کلاس درس تدریس می‌کند. از آنچه گفته شد می‌توان نتیجه گرفت که هر معلم نیازمند است در موارد زیر تصمیم بگیرد:

الف- چه چیز تدریس کند؟

ب- چرا آن را تدریس کند؟

پ- چه روش‌هایی را در آموزش به کار ببرد؟

ت- در هر درس چه نوع فعالیت‌های یادگیری لازم‌اند؟

ث- چه وقت یادگیری باید به وسیله فعالیت گروهی یا فردی انجام گیرد؟

ج- برای ارزشیابی این یادگیری از چه فنونی باید استفاده کند؟

پاسخ‌های معلم به این پرسش‌ها مبتنی هستند بر اعتقادات او درباره اشخاص، دنیا، چگونگی یادگیری شاگردان، چگونگی تفکر شاگردان و چگونگی ارزش‌های آنان از سوی دیگر، تصمیم معلم درباره چگونگی اداره کلاس تا چگونگی ارزشیابی یادگیری محصلان در برگرفته دو امر است:

۱) فلسفه معلم از زندگی؛

۲) فلسفه معلم از آموزش و پرورش. تدریس بدون داشتن و پروراندن فلسفه شخصی از آموزش و پرورش شبیه ساختن خانه است بر روی شن و ماسه به جای یک بنیان محکم، یا سفر کردن است بدون همراه داشتن نقشه راه.

ماهیت ارزش‌ها از دیدگاه‌های فلسفی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در اینجا به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

۱. نظر رئالیست‌ها

دسته‌ای از فیلسوفان ارزش‌ها را عبارت از خصوصیتی که در اشیاء یا اعمال وجود دارند تلقی می‌کنند. به عبارت دیگر، ارزش به نظر این دسته از رئالیست‌ها امری عینی یا خارجی است و در خود شیئی یا عمل منعکس می‌شود. یک منظره زیبا یا تابلوی نقاشی وقتی با ارزش تلقی می‌شود که خصوصیتی معین داشته باشد. این خصوصیات ممکن است تعادل، هماهنگی، تناسب و وحدت اجزاء باشد و هر چیزی که اینگونه امور را منعکس کند با ارزش فرض می‌شود.

۲. نظر ایده‌آلیست‌ها

پاره‌ای از فیلسوفان ارزش‌ها را محصول تمایلات یا احساسات افراد تلقی می‌کنند. آنچه مورد علاقه یک فرد قرار گیرد برای او با ارزش است. به نظر این دسته یک اثر هنری یا یک عمل اخلاقی در خود خصوصیتی ندارد. فرد با پیروی از تمایلات یا احساسات خود برای چیزی ارزش قائل می‌شود. دلیل عمده این دسته اختلاف نظری است که میان افراد یا گروه‌ها درباره ارزش‌ها وجود دارد. گاهی دیده می‌شود که فردی برای اثری هنری ارزش قائل است در صورتی که همین اثر برای دیگری فاقد ارزش می‌باشد.

«هدف تربیت از دیدگاه ایده‌آلیست‌ها عبارت است از کمک به رشد و تکامل ذهن و «خود» فراگیران و فراهم آوردن زمینه و موقعیت مناسب برای خود شکوفایی ایشان. این سیستم فکری انسان خوب بودن را بر انسان با معلومات ترجیح می‌دهد. بنابراین آموزش و پرورش باید انسانیت را بر نیرومند بودن مقدم بداند و برای رشد و گسترش آن در همه شاگردان، برنامه‌ریزی و تلاش کند» (شعاری نژاد، ۱۳۹۴: ۳۶۴).

نقش معلم

معلم به نظر ایده‌آلیست‌ها نقش اصلی و اساسی را در جریان تربیتی ایفا می‌نماید و نقش‌های زیر به او نسبت داده می‌شود:

- ۱) «معلم مظهر یا نمونه کامل واقعیت برای شاگردان است.
- ۲) معلم باید معلومات کافی درباره شاگردان داشته باشد.
- ۳) معلم باید در فن خود متخصص باشد.
- ۴) معلم باید ستایش و احترام شاگرد را جلب کند.
- ۵) معلم باید دوست صمیمی هر یک از شاگردان باشد.
- ۶) معلم باید بتواند تمایل به یادگیری را در شاگرد بیدار کند.
- ۷) معلم باید در فن زندگی استاد باشد.
- ۸) معلم باید در تکامل شخصیت آدمی همکار خدا باشد.
- ۹) معلم باید بتواند با شاگردان تفاهم و ارتباط حاصل کند.
- ۱۰) معلم باید قدر و ارزش موضوعی را که تدریس می‌کند بداند.
- ۱۱) معلم خوب در ضمن تدریس شخص، چیزهای تازه می‌آموزد.
- ۱۲) معلم باید سفیر پیشرفت و ترقی باشد و شاگردان را به طرف هدف نهایی سوق دهد.
- ۱۳) معلم باید سازنده دموکراسی باشد.
- ۱۴) معلم باید به تدریج خود را فراموش کند و به شخصیت شاگردان و رشد آنها اهمیت دهد» (شریعتمداری، ۱۳۹۴: ۱۷۷-۱۶۱).

نکات زیر نیز در ارتباط با ویژگی‌های معلم قابل ملاحظه است:

- معلم باید از لحاظ معرفت و بینش، برتر از دیگران باشد.
- نیازها و توانایی‌های همه شاگردان را بخوبی بشناسد.
- بکوشد فرصت‌ها و موقعیت‌های اکتشافی، تحلیلی و ترکیبی و کاربرد معرفت و معلومات آموخته در زندگی را برای همه شاگردان فراهم کند و آنها را خلاق بار آورد.
- شاگردان را به تقلید از اشخاص بزرگ و برجسته تشویق کند.
- بر اهمیت اخلاق تأکید کند.
- بکوشد خصایص مطلوب را برای دانش‌آموزان الگوسازی کند.
- تفکر مستقل را با هدایت بحث کلاس در دانش‌آموزان تشویق کند.
- ارزش‌های ثابت را در تصمیم‌گیری مورد تأکید قرار دهد.
- رشد و تکامل هوشی و اخلاقی شاگردان را به سوی برتری هدایت کند.
- رشد و تکامل مهارت‌های تفکر و نیروهای تصمیم‌گیری را در همه شاگردان برانگیزد و تقویت کند» (شعاری‌نژاد، ۱۳۹۴: ۳۹۵).

باتلر معتقد است که کودکان به طور طبیعی از بزرگسالان تقلید می‌کنند و از این راه عادات زندگی را فرا می‌گیرند. چون تقلید امری طبیعی است. بنابراین باید آن را در مدرسه مورد استفاده قرار داد. اما باید دید آیا تقلید با تعلیم و تربیت توافق دارد یا خیر؟ درست است که افراد آدمی پاره‌ای از امور را از راه تقلید فرا می‌گیرند اما این امر سبب نمی‌شود که برای تقلید ارزش تربیتی قائل شویم. بسیاری از افکار و عقاید ناصواب و عادات ناپسند در جریان زندگی جمعی در افراد بوجود می‌آیند.

هدف تربیت از دیدگاه رئالیست‌ها طبعاً در محدوده جهان مادی مطرح می‌شود و آماده‌سازی کودکان و نوجوانان را به سازگاری با این جهان مورد توجه قرار می‌دهد. به نظر رئالیست‌ها کودکان باید زندگی سالم و خوشی را یاد بگیرند و هدف تعلیم و تربیت باید مواجهه ساختن ایشان با واقعیت‌های زندگی باشد و افرادی بار آیند که روشن و درست بیندیشند و دارای اخلاق نیکو و بدن سالم باشند.

فلسفه تربیت رئالیستی برای معلم مقامی ارجمند قائل است و او را در چگونگی تربیت و رسیدن به هدف مطلوب، بسیار مؤثر می‌داند. واقع‌گرایی معلم را مسؤل این می‌داند که محصلان را به فعالیت شخصی برانگیزد، امکان بحث و انتقاد به ایشان بدهد، کنجکاو آنان را تحریک کند و به طور کلی آنها را افرادی واقع بین و نیک اندیش بار آورد.

«به نظر رئالیست‌ها عوامل مؤثر در جریان تدریس و یادگیری عبارت‌اند از:

- ۱) علاقه و رغبت شاگرد به آنچه می‌آموزد.
- ۲) ارائه آنچه در جریان یادگیری مؤثر باشد.
- ۳) عکس العمل یا کوشش یادگیرنده
- ۴) فهم و قضاوت شاگرد.
- ۵) آنچه آموخته می‌شود باید به صورت عادت در آید.
- ۶) با آزمایش یا کار تجربی باید به شاگرد کمک کرد تا آنچه آموخته شخصا انجام دهد» (شریعت‌مداری، ۱۳۹۴: ۱۹۵).

در اینجا بطور مختصر به دو نمونه از اندیشه‌های فلسفی فیلسوفان یعنی فلسفه تربیتی ابن‌سینا و ارسطو اشاره می‌کنیم. به نظر ابن‌سینا آفرینش جهان نتیجه تعقل باری تعالی از ذات خود اوست. همین تعقل و علم خداوند به ذات خود اوست که همه اشیاء را به وجود می‌آورد. خلقت در عین حال عطای وجود عقل است و بدین جهت هر موجودی در این عالم به وسیله وجود و عقل خود به مبدأ عالم پیوسته است. بنابراین، بالاترین اصل در عالم خلقت عقل است. عقل بر همه موجودات حکمفرمایی می‌کند، همچنان که در عالم مادی انسان عقل حاکم و فرمانروای قوای نفسانی است. پس سعادت انسان در آن است که جهان محسوسات را ترک گوید و به عالم معقولات بپیوندد. اصولاً غایت زندگی انسان و معنای حیات او همین است. نظر ابن‌سینا درباره معلم و تربیت به شرح زیر است: شخصیت و تعادل روانی معلم بیش از دیگران مورد توجه شاگردان است و اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا معلم به عنوان الگو می‌تواند در دانش آموزان واکنش‌های مثبت و سازنده یا منفی و مخرب ایجاد کند. ارتباط نزدیک معلم با دانش‌آموزان و نفوذی که بر آنان دارد نقش مهمی در سلامت فکری و روانی آنان ایفا می‌کند. این تأثیر و نفوذ ممکن است به طور مستقیم و غیرمستقیم صورت پذیرد زیرا، شاگردان نه تنها مطالبی را که معلم مستقیماً می‌گوید فرا می‌گیرند، بلکه رفتار، حرکات، نگرش‌ها، مهارت‌ها و کل شخصیت معلم در آنان اثر می‌گذارد.

به عقیده ابن‌سینا آموزگار باید کودک را از کارهای زشت منع و با قرآن خوب آشنا سازد. گاهی او را تشویق و زمانی تهدید نماید و چنانچه نتیجه نگیرد، او را تنبیه بدنی ملایم کند. به هنگام آموزش اعتدال را همواره رعایت کند، یعنی نه خود را چنان عبوس نشان دهد که طفل را یاری پرسش و صحبت نباشد و نه آنقدر ملایمت کند که کودک جسور شود و به بیانات او توجه نکند. آموزگار باید کودک را بشناسد و طبع و قریحه او را بیازماید تا بتواند در انتخاب هنر و پیشه وی را کمک کند و وقتی هنری را فراگرفت باید او را به استفاده از آن ترغیب کرد تا به کسب معاش عملاً خوی گیرد. ابن‌سینا در کتاب شفا از شش گونه تعلیم نام می‌برد که آموزگار باید هر کدام را به موقع مقتضی بکار برد.

«ارسطو دوران تربیت را از زمان تولد تا ۲۱ سالگی می‌داند و این دوران را به سه مرحله به این شرح تقسیم می‌کند:

- ۱) از زمان ولادت تا ۷ سالگی به نظر ارسطو تربیت در این مرحله به عهده خانواده است. به نظر او تا این سن نباید کودک را از تربیت خانوادگی محروم کرد چه تربیت خانوادگی برای تربیت عواطف کودک ضروری است. ارسطو تغذیه کودک از شیر مادر را لازم می‌داند. به نظر او تربیت کودک بعد از ۷ سالگی به عهده دولت است.
- ۲) از ۷ سالگی تا سن رشد که به عقیده او ۱۴ سالگی است. در این مرحله کودک باید طبق برنامه جامعی تربیت شود. این برنامه باید علاوه بر موسیقی و ورزش، خواندن و نوشتن و حساب کردن را نیز شامل شود.
- ۳) از سن رشد تا ۲۱ سالگی در این مرحله باید معانی بیان، ادبیات، ریاضیات، موسیقی و جغرافیا به افراد آموخته شود. ارسطو نخستین متفکری است که به رشد و تحولات روانی انسان در دوره بلوغ توجه کرده و در این دوره به خصایصی پی برده و آنها را تشریح کرده که بسیاری از آنها را روانشناسان امروز تأیید

می‌کنند. به نظر او تربیت در ۲۱ سالگی به اوج خود می‌رسد و تنها کسانی باید به تحصیلات خود ادامه دهند که از لحاظ استعداد عقلی ممتاز باشند. جوانان مستعد در این دوره می‌توانند به تحصیل فلسفه و علوم تجربی بپردازند» (مایر، ۱۳۷۴: ۱۵۳).

«ارسطو پایه اساسی برنامه درسی دوره قدیم را فراهم نمود و حتی برنامه‌های تازه مدارس متوسطه و دانشگاه‌ها نیز تا حدی آثاری از نفوذ او را نشان می‌دهند. هفت هنر یا رشته به اصطلاح آزاد که در مدارس قرون وسطی آموزش داده می‌شد و به صورت طرحی از آموزش آزاد تا قرن هیجدهم مطرح بود مبتنی بر کار ارسطو بود» (اولیچ، ۱۳۹۰: ۴۹).

آرمان تربیت ارسطویی بر مبنای نظریه صریحی درباره بشر قرار دارد. ارسطو بر این عقیده است که مهم‌ترین صفت اختصاصی بشر استعداد عقلانی اوست، از این رو معتقد به پرورش عقل است و می‌گوید:

«حیات عاطفی تنها مقدمه‌ای بر رشد عقلانی ماست. ارسطو، که علاقه دارد دانش را به طور منظم عرضه بدارد، ثابت می‌کند که ذهن از اخص به اعم و از جزئی به کلی می‌رود. تجربه باید راهنمای ما باشد و استقراء هادی استنتاج گردد. ارسطو تأکید می‌کند که تربیت و فلسفه بدون روش صحیح پیشرفت نمی‌کنند. هدف تربیت، به نظر ارسطو، راهنمایی جوانان است، به نحوی که چیزهایی را که باید دوست بدارند از چیزهایی که باید بیزار باشند بیزار شوند. تربیت تنها متوجه مفهوم جزئی انسان نیست بلکه با رشد تمام استعدادهای او اعم از بدنی و عقلی و اخلاقی سرو کار دارد» (اولیچ، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه که مختصر اشاره کردیم باید درباره تعلیم و تربیت و فلسفه آن بگوییم که معلم باید نخست برای تدریس در کلاس فلسفه خاص خودش را داشته باشد و نگاه فلسفی به او کمک خواهد کرد تا بهتر بتواند در تربیت دانش‌آموزان موفق شود. دلیل این کار این است که رویکردهای فلسفی چه رئالیستی چه ایده‌آلیستی نحوه نگرش دانش‌آموزان به علم و فلسفه و بطور کلی جهان را تغییر می‌دهند و اگر در تعلیم و تربیت نقش فلسفه و تفکر فلسفی در تحلیل مسائل آموزشی از طرف معلم گفته شود دانش‌آموزان می‌توان نگاه کل‌گرایانه‌ای به مساله داشته و حتی نگاه کل‌گرایانه‌ای به زندگی خود خواهند داشت. از سوی دیگر، فلسفه با ارزش‌ها در تعلیم و تربیت نیز ارتباط تنگاتنگی دارد و چنانکه گفتیم محتوای تعلیم و تربیت را می‌توان مجموعه‌ای از ارزش‌ها تعریف کرد.

منابع

- آراسته، رضا. (۱۳۹۸). مجموعه مقالات و سخنرانی‌های فلسفی و تربیتی، تهران: کتاب فروشی دهخدا.
- آصفی، آصفه. (۱۳۹۰). مبانی فلسفه، چاپ چهارم، تهران: انتشارات آگاه.
- ابراهیم زاده، عیسی. (۱۳۹۴). فلسفه تربیت، تهران: انتشارات پیام نور.
- اولیچ، رابرت. (۱۳۹۰). مریان بزرگ: تاریخ اندیشه‌های تربیتی، ترجمه علی شریعتمداری، تهران: سازمان سمت.
- اسکفلر، اسرائیل. (۱۳۹۶). چهار پراگماتیست، ترجمه محسن حکیمی، چاپ اول، تهران: نشر مرکز.
- اسمیت، جی. (۱۳۹۷). فلسفه آموزش و پرورش، ترجمه سعید بهشتی، چاپ یازدهم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی،
- اولیچ، رابرت. (۱۳۷۵). مریان بزرگ (تاریخ اندیشه‌های تربیتی)، ترجمه علی شریعتمداری، چاپ اول، اصفهان: انتشارات هشت بهشت.
- برکت، غلامحسین. (۱۳۹۴). اصول و فلسفه آموزش و پرورش، چاپ اول، شهرکرد: انتشارات آهنجیده.
- حجتی، سیدمحمدباقر. (۱۳۸۵). اسلام و تعلیم و تربیت: تربیت، جلد ۱، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- خلیلی شورینی، سیاوش. (۱۳۸۸). مکاتب فلسفی و آرای تربیتی، تهران: یادواره کتاب.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۹۴). اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- شعاری‌نژاد، علی اکبر. (۱۳۹۵). فلسفه آموزش و پرورش، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی).
- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۹۹). تعلیم و تربیت و مراحل آن، مشهد: به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی).
- الماسی، علی محمد. (۱۳۹۲). تاریخ مختصر تعلیم و تربیت در اسلام و ایران، چاپ دوم، تهران: انتشارات رشد.

مایر، فردریک. (۱۳۷۴). تاریخ اندیشه‌های تربیتی، جلد اول، ترجمه: علی اصغر فیاض، تهران: انتشارات سمت.
 نقیب‌زاده، میرعبدالحسین. (۱۴۰۰). نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش، تهران: کتابخانه طهوری.
 هوارد، اوزمن. (۱۳۹۹). مبانی فلسفی تعلیم و تربیت. ترجمه غلامرضا متقی‌فر، چاپ اول، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی.

References

- Almasi, A. M. (2013). *Brief History of Education and Training in Islam and Iran*, 2nd Edition, Tehran: Roshd Publications. {In Persian}
- Arasteh, R. (2018). *Collection of Philosophical and Educational Articles and Lectures*, Tehran: Dehkoda bookshop. {In Persian}
- Olich, R. (2011). *Great Educators: History of Educational Thoughts*, translated by Ali Shariatmadari, Tehran: Samt. {In Persian}
- Asefi, A. (2011). *Basics of Philosophy*, 4th edition, Tehran: Agah Publications. {In Persian}
- Barkat, G. (2014). *Principles and Philosophy of Education*, 1st Edition, Shahrekord: Ahanjideh Publications. {In Persian}
- Ebrahimzadeh, Isa. (2014). *Philosophy of Education*, Tehran: Payam Noor Publications. {In Persian}
- Hojjati, Seyyed Mohammadbagher. (2016). *Islam and Education: 1st Education*, Tehran: Islamic Culture Publishing House. {In Persian}
- Howard, O. (2019). *Philosophical Foundations of Education*. Translated by Gholamreza Motaghifar, 1st edition, Qom: Educational Institute Publications. {In Persian}
- Khalili Shurini, Siavash. (2009). *Philosophical Schools and Educational Opinions*, Tehran: Yadvareh Ketab. {In Persian}
- Mayer. F. (1995). *History of Educational Thoughts*, 1st volume, translated by Ali Asghar Fayaz, 1st edition Tehran: Samt Publications,. {In Persian}
- Scheffler, I. (2016). *Four Pragmatists*, translated by Mohsen Hakimi, 1st edition, Tehran: Nahr-e-Karzan. {In Persian}
- Shaarinejad, A. A. (2015). *Philosophy of Education*, Tehran: International Publishing Company (affiliated with Islamic Propaganda Organization). {In Persian}
- Shariatmadari, A. (2014). *Principles and Philosophy of Education and Training*, Tehran: AmirKabir Publications. {In Persian}
- Shokouhi, G. (2019). *Education and Training and Its Stages*, Mashhad: Behnashr (Astan Quds Razavi Publishing House). {In Persian}
- Smith, J. (2017). *Philosophy of Education*, translated by Saeed Beheshti, 11th edition, Mashhad: Astan Quds Razavi Publishing House. {In Persian}
- Ulich, R. (1996). *Great Teachers (History of Educational Thoughts)*, translated by Ali Shariatmadari, 1st edition, Isfahan: Hasht Behesht Publishing House. {In Persian}